

УДК 372.881.111.1

Огородник Н.Є.
Херсонська державна морська академія

ЗМІСТ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МАШИННОГО ВІДДІЛЕННЯ

Анотація. Йдеться про роль нормативно-правових документів міжнародного рівня у врегулюванні змісту навчання англійської мови майбутніх моряків. На прикладі майбутніх морських офіцерів машинного відділення проаналізовано вимоги основоположних конвенцій ММО, а також рекомендації відповідних модельних курсів щодо володіння англійською мовою означеною категорією фахівців. Конкретизацію вимог здійснено через висвітлення характерних професійних функцій, тобто завдань і обов'язків офіцерського складу машинної команди. Втіленням здобутих знань з англійської мови, сформованих навичок і вмій, а також практичного досвіду їх застосування визнано професійну англомовну комунікативну компетентність фахівців. Коротко описано спеціалізований з англійської мови для моряків модельний курс 3.17 – Maritime English як документ ММО інформаційно-рекомендаційного характеру, покликаний сприяти формуванню вищезначеної компетентності.

Ключові слова: англійська мова для моряків, офіцери машинного відділення, Конвенція ПДНВ, модельний курс, комунікативна компетентність.

Ohorodnyk Natalia
Kherson State Maritime Academy

TEACHING MARITIME ENGLISH FOR FUTURE MARINE ENGINEER OFFICERS

Summary. The article focuses on the basic regulations enforced by the International Maritime Organization (IMO) towards the Maritime English learning content. To this purpose the requirements of the fundamental IMO conventions as well as the recommendations of the corresponding model courses on the Maritime English language acquisition have been analyzed in terms of future marine engineer officers. To explore the changes in the Maritime English learning content due to the modern professional communication needs the specification of required performances has been carried out by characterizing marine engineers' professional functions, i.e. their principal tasks and duties while working in the engine room. According to STCW the manifestation of the Maritime English proficiency the professional communicative competency is considered to be. Its minimum standard implies *Use of English in a written and oral form* and its specific training outcomes mean adequate knowledge of English to enable future marine engineers to use engineering publications and to perform engineering duties. Among the key documents identifying the basic requirements to the Maritime English teaching and learning process is the IMO model course 3.17 – Maritime English. Created on the basis of the STCW Convention it reflects the most important changes and the urgent needs of the maritime industry in respect of Maritime English proficiency. Being revised in 2015 following the Manila amendments to the STCW Convention, it is expected to assist in the implementation of the STCW Convention requirements regarding the English language and coordinate the future seafarers' communication skills training in Maritime Education and Training (MET) institutions all over the world. It is recognized that given the international status of the seafarer's profession the development of Maritime English communicative competency should be harmonized by a number of regulations, but both of international and national importance.

Keywords: Maritime English, engineer officers, STCW Convention, model course, communicative competence.

Постановка проблеми. Реформування процесу навчання та підготовки майбутніх фахівців морського флоту, зумовлене міжнародним характером професійної діяльності сучасних моряків та вимогами Морської доктрини України на період до 2035 року, має на меті його модернізацію на основі чіткого узгодження зі стандартами Міжнародної морської організації (ММО). Осучаснюються також і національні галузеві стандарти підготовки морських фахівців, ґрунтуючись у своєму оновленому варіанті на засадах компетентнісного підходу. Закономірно, що аналогічних трансформацій зазнають усі складові освітнього процесу з підготовки майбутніх фахівців флоту, серед яких чільне місце посідає навчання англійської мови. У зв'язку з цим, дослідження нормативно-регулятивної основи процесу засвоєння англійської мови професійного спрямування майбутніми моряками вбачається актуальним і важливим, що дозволяє переконливо обґрунтувати обраний зміст навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазвичай, вивчення актуального стану регламентації та впорядкування навчального процесу з англійської мови професійного спрямування передують будь-якому дослідженню особливостей організації навчання стосовно певного аспекту викладання мови. Так, аналізу чинного на момент дослідження організаційно-документального забезпечення навчального процесу з іншомовної підготовки майбутніх фахівців флоту присвячено певні розділи або фрагменти наукових робіт авторів Н. Бобришевої, Н. Демиденко, С. Козак, О. Мироненко, Г. Походзей, М. Солнишкіної, О. Соловйової, Л. Ступіної, О. Стрелкова, В. Тенищевої, О. Тирон, О. Фролової, О. Цибульської, М. Шишло, А. Vocanegra Valle, С. Cole, В. Pritchard, Т. Trenkner та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Утім, попри значну кількість досліджень стосовно нормативного врегулювання процесу навчання англійської мови майбутніх моряків, своєчасне врахування та ефек-

тивне реагування на впровадженні щодо цього питання реформи та зміни завжди є нагальним задля прогресивного розвитку освітнього процесу взагалі й іншомовної освіти зокрема.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проаналізувати нормативно-правові документи міжнародного рівня, що на сьогодні визначають предметний і процесуальний аспекти змісту навчання англійської мови майбутніх морських офіцерів машинного відділення судна.

Виклад основного матеріалу. Отже, нормативно-правову базу сучасного навчального процесу з англійської мови у вищих морських навчальних закладах (ВМНЗ) становлять регулюючі документи двох рівнів – міжнародного та національного. До того ж, міжнародні настанови представлено, з одного боку, галузевими вимогами, а з іншого – спеціальними загальноєвропейськими рекомендаціями щодо мовної освіти.

Завдяки укладеним морським конвенціям, що визнано кращим способом досягнення міждержавного порозуміння, визначено загальну мовну політику у сфері морських перевезень, а також представлено вимоги щодо професійно орієнтованої комунікативної компетентності морських фахівців. Так, у тексті Конвенції СО-ЛАС-74 (Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі) визнано та закріплено привілейований статус англійської мови в якості робочої мови міжнародного торговельного флоту [4, с. 3]. Таким чином, відповідно до схваленого статусу англійська мова стала засобом створення єдиного мовного середовища, в якому відбувається професійна діяльність і протікає повсякденне життя моряків, членів змішаного екіпажу.

На цій підставі, Конвенцією ПДНВ, що є основоположним документом у стандартизації підготовки та дипломування моряків, їх функціональних обов'язків та умов праці на борту, окреслено й вимоги щодо володіння ними англійською мовою. У специфікаціях мінімального стандарту компетентності осіб командного складу машинного відділення, що наведені в Кодексі ПДНВ (структурній частині даної конвенції), серед інших складових, або сфер компетентності значиться «користування англійською мовою у письмовій та усній формах» [5, с. 166, 195]. Звісно, що Кодексом не передбачено деталізацію даної компетентності зазначеної категорії фахівців. Наведено лише узагальнені критерії стосовно її оцінювання, за якими має бути достатнє володіння англійською мовою, що уможливило використання технічної літератури та виконання своїх професійних обов'язків [там само].

Конвенція ПДНВ (STCW-78 – International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers), прийнята вперше у 1978 р., розглядається фахівцями як один із чотирьох стовпів, на які спирається нормативно-правове регулювання судноплавної галузі. Вона призначена для моряків усіх звань і національностей, а також для морських навчальних закладів, органів галузевого управління, судновласників та всіх зацікавлених осіб. Нею встановлюються міжнародні норми та правила підготовки моряків відповідно до їх функціональних обов'язків та умов праці на борту судна. Зазнавши повного редагування у 1995 р.

у зв'язку з гострою необхідністю стандартизації компетентностей для всіх членів екіпажу заради підвищення безпеки мореплавства, вона стала основою для радикального оновлення укладених на її засадах модельних курсів ММО. Започатковані разом з Конвенцією для підвищення якості та ефективності навчання модельні, або типові курси сприяють максимальному впровадженню її стандартів шляхом узгодження підготовки майбутніх фахівців із сучасними вимогами морської індустрії [1].

З усього різноманіття модельних курсів ММО, розрізняваних, по-перше, за призначенням для фахівців різної кваліфікації (судноводіїв, суднових механіків, суднових електротехніків тощо), а, по-друге, за видами спеціальної підготовки, провідне організаційно-координувальне значення стосовно стандартів навчання англійської мови молодшого офіцерського складу машинної команди мають модельні курси 7.04 та 7.08 з підготовки суднових вахтового механіка і електротехніка відповідно [2; 3]. Особливої вагомості для врегулювання й упорядкування як предметного, так і процесуального аспектів змісту навчання, звісно, набуває спеціалізований з англійської мови для моряків модельний курс 3.17 Maritime English [1].

Головним призначенням усієї серії модельних курсів ММО, як зазначено в передмові до кожного з них, є надання допомоги в удосконаленні, оновленні та забезпеченні мінімального стандарту в тій чи іншій сфері підготовки морських фахівців у всьому світі. Цілі вищезазначених курсів конкретизуються надалі відповідно до кваліфікації і сфери відповідальності майбутніх фахівців. Уточнення діяльності, за ефективність якої відповідатиме працівник, відбувається через формулювання властивих для неї функцій, що, за визначенням ПДНВ, являють собою певну сукупність обов'язків і завдань на борту судна [5, с. 23]. На основі узагальнення характеру виконуваних дій таких функцій визначено чотири для механіків і три для електротехніків. Серед них:

- несення безпечної вахти (суто для механіків),
- обслуговування електромеханічних й автоматизованих систем управління (для електротехніків – головна функція, для механіків – допоміжна),
- обслуговування та ремонт суднового обладнання,
- управління ресурсами машинного відділення [2, с. 23; 3, с. 12].

Конкретизовані у функціях сфери діяльності розкладаються на низку компетентностей, що гарантують їх ефективне виконання. Поняття *компетентність* розтлумачується у зазначених нормативних документах ММО як застосування отриманих під час навчання усвідомлених знань та сформованих на їх основі навичок і вмінь (knowledge, understanding and skills), а також практичного досвіду їх використання для безпечного, ефективного та своєчасного виконання своїх професійних обов'язків на борту судна [5, с. 277].

Разом з тим, традиційні показники успішності навчання, як-от знання, уміння й навички, на думку розробників модельних курсів, є недостатніми для розкриття всієї глибини потрібної

підготовки майбутнього фахівця. Через це кожна компетентність описано як перелік певних досягнень, а навчальну програму в цілому представлено у вигляді серії так званих *training outcomes*, або результатів навчання, сутність яких конкретизовано в якомога точних формулюваннях щодо очікуваних проявів компетентності фахівця, або так званих її обов'язкових характеристиках (*required performances*) [5, с. 277]. Таким чином, стандарт компетентності, або рівень професійної підготовки, якого необхідно досягти майбутньому фахівцеві згідно міжнародних критеріїв, визначається сукупністю всіх необхідних дій щодо кожної його функції на борту.

У цьому руслі, професійна комунікативна компетентність з англійської мови є складовою першої функції (для суднових механіків – несення безпечної вахти; для електротехніків – обслуговування електромеханічних й автоматизованих систем управління) і полягає в *користуванні англійською мовою в усній і письмовій формах* [2, с. 21, 29; 3, с. 27]. Як результат навчання (*training outcome*) вона описується в такому вигляді: 1.2.1 – *демонструвати знання та розуміння англійської мови, що дають змогу особі командного складу виконувати свої професійні обов'язки та користуватися технічною літературою* [там само]. Даний результат навчання надалі розкладається на його обов'язкові складові, або необхідні характеристики (*required performances*), котрі уточнюють сфери прикладання знань з формованої комунікативної компетентності. Серед них:

- виконання особами командного складу своїх посадових обов'язків;
- володіння активним словником загально-вживаної професійної лексики;
- володіння вузькоспеціалізованою термінологічною лексикою;
- користування інструкціями з експлуатації від виробника;
- користування судовими кресленнями;
- користування іншою технічною літературою [2, с. 30].

На цьому регламентація навчального процесу з англійської мови у межах даних документів практично завершується, оскільки далі йде відсилання до спеціалізованого модельного курсу 3.17 Англійська мова для моряків (Maritime English) [2, с. 68; 3, с. 67].

Зрозуміло, що кожний перегляд Конвенції ПДНВ, як основоположного морського документу, тягне за собою зміни й у заснованих на ньому регламентних матеріалах. Будучи «важливим засобом інтерпретації» вимог Конвенції ПДНВ для широкого кола залучених у морську індустрію осіб, модельний курс 3.17 зазнав на сьогодні вже третього редагування (1999, 2009, 2015).

Відомо, що саме з введенням у дію Манільських поправок у 2012 році у змісті окремих модельних курсів виявилися серйозні недоліки та невідповідності, зумовлені модернізацією торговельного флоту, інтенсивним запровадженням нових технологій і складного обладнання, автоматизацією процесів керування судном тощо. Разом із потребою у моряках, здатних компетентно вирішувати робочі питання та ще й переважно в ситуаціях іншомовного спілкування, чітко означилася необхідність оновити зміст форма-

ної під час їх навчання та підготовки англомовної професійної комунікативної компетентності.

Так, за даними дослідження змісту спілкування на борту, проведеного у зв'язку із поставленим ММО завданням переглянути й удосконалити модельний курс 3.17 з урахуванням сучасних вимог і потреб торговельного флоту, серед найважливіших трансформацій, вартих уваги фахівців з мови, відзначено:

- по-перше, перетворення, що відбулися в самій англійській мові як робочій мові морської галузі,
- по-друге, зміни у ставленні моряків до мови, якою вони користуються в якості робочої мови на борту [6, с. 234–235].

На користь першого зауваження свідчать дані експертів про те, що, відповідно до вищезазначених обставин, сучасна професійна англійська мова для моряків досить швидко перетворюється на більш технічно орієнтовану (*technical information-focused* (TI-focused)). Через це її попередня, дещо метафорична характеристика, як так званої *salted* (просоленої) або *marinated* (оморяченої) мови, що тривалий час схвально сприймалася як досить дотепне означення причетності до морської галузі, втрачає свою актуальність.

З новим технічним оснащенням, а також з поширенням багатонаціональних екіпажів змінюється специфічна природа професійного жаргону, через що старий *salted maritime English*, властивий однонаціональним командам з однією культурою, звичаями та традиціями, стає все менш затребуваним. На переконання дослідників, щоб задовільнити сучасні потреби та вимоги галузі, потрібен *re-marinated* – оновлений, розширений та збагачений новою термінологією варіант робочої мови з переконливим статусом *needed*, тобто найбільш затребуваний, необхідний для вирішення професійних питань [6, с. 235–236].

Друге зауваження про зміни у ставленні моряків до робочої мови на судні підкріплюється фактами відвертої стурбованості сучасних моряків щодо якості й ефективності їхнього професійного спілкування. Проведене анкетування підтвердило зростаючі обережність і відповідальність фахівців флоту. Жоден з опитуваних, навіть, не припускав думки про те, щоб спричинити критичну ситуацію через помилки у спілкуванні. Хоча водночас відомим є факт того, що попри затверджену єдину робочу мову, досить поширеним у змішаному екіпажі є використання так званої персональної англійської мови (*personal language*), тобто варіанту мови, забарвленого національними особливостями.

Утім, завдяки усвідомленню шкідливого впливу персонального варіанту мови на ефективність професійного спілкування та щирому прагненню мінімізувати ризики та ймовірність непорозумінь під час вирішення робочих питань, переважна більшість моряків, за твердженням дослідників, спілкуючись у побуті, головно, своєю, тобто *персональною* мовою, свідомо утримуються від неї у процесі професійно-технічної взаємодії. Таким ставленням моряки демонструють чітке розуміння надзвичайної важливості компетентної професійної комунікації для попередження будь-якої загрози безпеці судна.

Тож, з огляду на виявлені факти, а також у зв'язку з невинним прогресивним розвитком

морської галузі, очевидно виявилася необхідність оновлення спеціалізованого з англійської мови для моряків модельного курсу 3.17. На думку дослідників питання, ані зміст ані структурна організація чинного на той час курсу не відображали усі необхідні складові професійної комунікативної компетентності, актуальної для сучасного фахівця флоту [6, с. 231].

Перероблений модельний курс введено в дію у 2015 році. Варто відзначити, що осучаснений згідно вимог доповненої Манільськими поправками Конвенції ПДНВ (2010) та логічно структурований він містить усю необхідну інформацію про спосіб організації та змістове наповнення процесу навчання англійської мови майбутніх моряків. По суті, він може вважатися типовою програмою викладання англійської мови для професійного спілкування майбутніх моряків, покликаною сприяти врегулюванню й узгодженню процесів цілепокладання, цілереалізації й оцінювання ціледосягнення з навчальної дисципліни між ВМНВ світу.

Власне у вступі визначено його цільове призначення, представлено структуру; описано варіативну основу організації навчання з урахуванням фактичного (вихідного) рівня володіння мовою; зазначено про гнучкий підхід до регулювання цілей, обсягу та змісту курсу, а також про інші його модифікації відносно майбутніх професійних обов'язків випускників, і, головне, проголошено комунікативний підхід провідним фактором успіху в оволодінні компетентністю у професійно орієнтованому англомовному спілкуванні [1, с. 2–6].

Змін зазнали як структура, так і безпосередньо зміст курсу. В оновленому варіанті *Англійська мова для моряків* (Maritime English) представлена двома складовими: *Загально-вживана англійська мова для моряків* (General Maritime English – GME) та *Спеціалізована англійська мова для моряків* (Specialized Maritime English – SME).

Два основних розділи, як послідовні етапи навчання, мають ідентичну будову і, по суті, становлять стандартизовану базу для розробки робочих навчальних програм відповідно до професійних мовних потреб майбутніх моряків. Кожен з розділів розпочинається пояснювальною запискою щодо цілей, завдань, змісту, будови та методології курсу. Якщо метою першого етапу навчання є підвищення рівня англійської мови з елементарного (A1) або середнього (A2) до рубіжного (B1) з урахуванням мінімальних стандартів професійної компетентності представників рядового складу, викладених у таблиці А-II/4 Кодексу ПДНВ [5], то другий етап спрямовано на досягнення просунутого рівня (B2) професійно орієнтованої комунікативної компетентності, вимоги до якого викладено у частині А Кодексу ПДНВ, що описує обов'язкові стандарти компетентності для фахівців різного професійного спрямування, з різними функціональними обов'язками та рівнем відповідальності (допоміжний, експлуатаційний, управлінський рівні) [1, с. 77].

Варто відзначити, що опис дисципліни побудовано за лінійним принципом. Тематичний матеріал розгортається поступово і засвоюється

послідовно, без повернення до вже вивчених розділів. Спочатку наводиться навчально-методична картка дисципліни для кожного з етапів навчання з чітко окресленою тематикою, означеними в загальному вигляді питаннями з аспектів мовної і мовленнєвої компетентностей, приблизним погодинним плануванням аудиторної та самостійної роботи.

Тематичний план детально вказує також за рахунок яких навичок і вмій має бути досягнена та чи інша компетентність. Жоден з аспектів мови (фонетика, лексика, граматики), а також видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) не залишено поза увагою. До того ж, вказівки є настільки докладними, що охоплюють цілий комплекс формованих умінь за засвоєнням тематичним матеріалом. Так само ретельно сформульовано завдання щодо формування комунікативної компетентності за виучуваною темою в її розкладанні на види мовленнєвої діяльності.

Цінною складовою Модельного курсу 3.17 є методичний посібник для викладача, головне призначення якого полягає у максимальному сприянні реалізації комунікативного підходу як ключового фактору успішності формування англомовної комунікативної професійно орієнтованої компетентності майбутніх моряків. Об'ємний за змістом посібник являє собою збірку корисних порад і рекомендацій щодо способів та прийомів формування всіх складових мовних і мовленнєвих компетентностей на основі інтеграції з предметно-професійною підготовкою майбутніх фахівців флоту. Отже, укладачами зазначеного модельного курсу було докладено багато зусиль з тим, щоб підготувати повноцінне навчально-методичне забезпечення з дисципліни. Для викладачів-початківців він є справжньою скарбничкою ідей, які за умов творчого підходу перетворюються на ефективні засоби підготовки до професійної комунікації на борту.

Висновки і пропозиції. Очевидно, що зміст навчання англійської мови майбутніх моряків, які в умовах сучасного торговельного флоту стають здебільшого членами змішаних, тобто багатонаціональних екіпажів, урегульовується низкою міжнародних нормативно-правових документів. Ставлячи за мету забезпечити ефективне професійне та повсякденне спілкування фахівців багатонаціонального й багатомовного екіпажу, вони створюють так звану регулятивну основу навчального процесу з англійської мови для ВМНЗ різних країн. Покликані певною мірою стандартизувати навчання англійської мови майбутніх фахівців міжнародного флоту, дані документи на рекомендаційній основі визначають як предметну, так і процесуальну складові змісту навчання.

Утім, ними також визнається необхідність урахування внутрішніх потреб і пріоритетів галузі. Тож, вивчення національних галузевих стандартів з підготовки фахівців флоту, а також вимог національної Типової програми з англійської мови професійного спілкування та виявлення певних конструктивних кореляцій між національними та міжнародними стандартами мають стати предметом наступних наукових розвідок.

Список літератури:

1. Model Course 3.17. Maritime English, 2015 Edition / International Maritime Organization. London : International Maritime Organization, 2015. 228 p.
2. Model Course 7.04 Officer in charge of an Engineering watch. London : International Maritime Organization, 2014. 280 p.
3. Model Course 7.08 Electro-Technical Officer. London : International Maritime Organization, 2014. 190 p.
4. SOLAS. International Convention for the Safety of Life at Sea, 1974. URL: <http://www.shmsa.gov.cn/UserFiles/-/SOLASedition2004.pdf>
5. STCW. International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1995 (amended in 2010). London : International Maritime Organization, 2012. URL: http://www.seajobs.ru/sea_programms/STCW95.pdf
6. Zhang Y., Cole C. Maritime English as a code-tailored ESP: Genre-based curriculum development as a way out. *Ibérica*, 2018. Vol. 35. P. 145–170. URL: http://www.aelfe.org/documents/35_06_IBERICA.pdf
7. Wang X. Turning “Salted” into “Needed”: New Model Course 3.17. *The 27th International Maritime English Conference – IMEC 27 Proceedings* (12-15 October, 2015). Johor, 2015. P. 232–240.

References:

1. Model Course 3.17 (2015). Maritime English. London : International Maritime Organization.
2. Model Course 7.04 (2014). Officer in charge of an Engineering watch. London : International Maritime Organization.
3. Model Course 7.08 (2014). Electro-Technical Officer. London : International Maritime Organization.
4. SOLAS (1974). International Convention for the Safety of Life at Sea. Available at: <http://www.shmsa.gov.cn/UserFiles/-/SOLASedition2004.pdf>
5. STCW (2012). International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1995 (amended in 2010). London : International Maritime Organization. Available at: http://www.seajobs.ru/sea_programms/STCW95.pdf
6. Zhang Y., Cole C. (2018). Maritime English as a code-tailored ESP: Genre-based curriculum development as a way out. *Ibérica*, vol. 35. pp. 145–170. Available at: http://www.aelfe.org/documents/35_06_IBERICA.pdf
7. Wang X. (2015). Turning “Salted” into “Needed”: New Model Course 3.17. *The 27th International Maritime English Conference – IMEC 27 Proceedings* (Johor, 12-15 October 2015), pp. 232–240.